

John Borthwick og hans plan om et samlet protestantisk Nordeuropa

Af Thorkild Lyby Christensen

På slottet Hatfield House i Hertfordshire, der tilhører markis'en af Salisbury, findes en af Englands største private manuskriptsamlinger. Den er grundlagt af William Cecil, den senere Lord Burghley (1520–98), og hans søn Robert Cecil, jarl af Salisbury (1563–1612), der tilsammen i over et halvt århundrede øvede en afgørende indflydelse på den engelske regerings førelse. Det er netop dette faktum, samlingen skylder sin tilblivelse og sin ganske specielle kvalitet. Begge de to Cecil'er havde nemlig for skik at tage regeringssager med hjem og lade dem blive der, hvilket jo i det lange løb måtte resultere i en større samling dokumenter af ganske enestående karakter. Efterhånden har familien så fået hævd på den, så at hele det vældige arkiv, der har givet *Historical Manuscripts Commission* stof til en registrant på 24 bind[1], nu ubestrideligt er privat ejendom for den til enhver tid værende markis af Salisbury.

I denne samling findes et manuskript, der først er påtegnet »Capten bortwick's discourse« og derefter med Lord Burghleys hånd »Scotland«. I registranten[2] er det henført til 1590, hvilket formodentlig skyldes, at man har sat det i forbindelse med de dansk-skotske forhandlinger i forbindelse med ægteskabet mellem James VI og Chr. IV's søster Anna. Man behøver dog ikke at læse det særlig grundigt for at konstatere, at det i virkeligheden må høre hjemme omkring 1550, og ud fra blot et flygtigt kendskab til skotsk reformationshistorie vil det være nærliggende at forstå påtegningen som gældende den skotske protestant John Borthwick, der i 1540 måtte gå i landflygtighed for sin tros skyld. En kort biografisk skitse vil forhåbentlig ikke alene overbevise om, at manuskriptet må skyldes ham, men også om, at biografien og manuskriptet i den grad belyser hinanden, at de i deres forening nok er opmærksomhed værd – også i Danmark.

Der findes kun spredte tilløb til biografier af John Borthwick[3], og indtil videre hersker der uklarhed om så vigtige punkter i hans liv som fødsels- og dødsår samt familieforhold. Da der tilmed kan påvises enkelte andre bærere af navnet på den tid[4], vil en levned-

tegning indtil videre være behæftet med en vis usikkerhed – i hvert fald de dele af den, hvor man kun har navnet at holde sig til. Så meget turde dog stå fast, at han stammer fra den adelige familie Borthwick, og han er oftest blevet opfattet som søn af den William Lord Borthwick, der faldt i slaget ved Flodden 1513[5]. Dette giver dog visse vanskeligheder, idet han ifølge andre kilder skulde være gift med Margaret, en datter af den næste William Lord Borthwick, der døde i 1543–44; hvilket vilde betyde, at han skulde være gift med sin broderdatter[6]. Men at han hører til familien, må stå fast. Ellers vilde han næppe i 1538 kunne blive anerkendt som arving til baroniet Borthwick næst efter slægtens hovedlinje[7]. Ved flere lejligheder omtales han som Sir John Borthwick of Cineray; men hvad der helt præcist ligger i denne territoriale betegnelse, er uklart.

Det vil være naturligt at antage, at han var den »Johannes Borthwick«, der i 1509 inkorporeredes i St. Andrews universitetet, og som »determinerede« i 1511[8]. Der er så mange latinske vendinger og citater i hans breve, at man må antage, at han har haft en akademisk uddannelse, og til støtte for identifikationen tjener foruden navneligheden også det, at han i determinationslisten betegnes som *dives*, hvorved han placeres blandt de bemedlede studenter. At han determinerede, vil formodentlig sige, at han blev baccalaureus, om end han mig bekendt aldrig har brugt titlen[9]. Men oplysningen giver os under alle omstændigheder et fingerpeg om hans alder. Hovedreglen var, at man ikke måtte determinere, før man var nået sit 16. år og havde studeret i mindst halvandet år; og skønt systemet havde visse indbyggede usikkerhedsmomenter, der kunde forrykke beregningen et par år til den ene eller den anden side[10], vil det ikke være urimeligt at regne med, at han er født omkring 1495. På den anden side kan man under hensyn til hans senere karriere, især soldatertiden i Frankrig, næppe heller sætte hans fødsel ret længe før dette år.

I 1540 omtales han som »Captain Borthwick« af den engelske gesandt Ralph Sadler, der tillige kalder ham »lieutenant of the French king's guard«[11]. Skotterne var fra senmiddelalderen og langt ind i nyere tid højt estimerede som lejetropper, og på baggrund af den århundredgamle entente mellem Frankrig og Skotland var det kun naturligt, at den franske konge havde en særlig skotsk livgarde. Den var oprettet omkring 1425, og den eksisterede i øvrigt i henved 300 år[12]. Det må være naturligt at sætte Sadlers ord i forbindelse med den, og hvis vi tør stole på navnelighed, finder vi virkelig også Borthwick i dens mønstringslister i hele perioden fra 1521 til 1539[13].

Han synes i 1528 at være avanceret fra afdelingen *Archiers de la garde du Roy* til den mindre og fornemmere *Archiers du corps du Roy*, der kun omfattede ca. 25 medlemmer. Fra og med 1531 betegnes han som *enseigne*, hvilket vel må oversættes ved fænrík; men i en tid, hvor rangforordningen ikke var alt for fast, kan det vel nok tænkes, at denne værdighed ved lidt velvillig inflation kunde genopstå i de engelske titler captain og lieutenant. I hvert fald støttes identifikationen af, at navnet forsvinder fra listen i løbet af 1539, mens Borthwick i hvert fald fra februar 1540 er i Edinburgh. Og i øvrigt vilde det lange ophold i Frankrig passe fortrinligt med, at stavemåden i flere af hans breve er klart franskpåvirket, og at der endog er bevaret et enkelt brev fra ham, der helt er skrevet på fransk[14].

Hvornår og hvordan Borthwick er kommet i forbindelse med protestantismen, vides ikke, men det må i hvert fald være sket, inden han definitivt forlod Frankrig. Det er sandsynligt, at det har haft forbindelse med reformationen i England. I den retning tyder i hvert fald et brev, som den skotske humanist Florence Volusene (eller Wilson) 19. september 1535 skrev fra Chalmont til Henry VIII's almægtige minister Thomas Cromwell[15]. Han meddeler her, at »Captain Jehan Borthuic«, som for nylig har været i England, har afgivet begejstrede rapporter om tilstandene der og på enhver måde har støttet Henry VIII's sag over for bl. a. den franske konge og kardinalen af Lorraine. Og at Borthwick selv har følt sig som part i sagen, fremgår i hvert fald tydeligt af to breve fra ham selv, som sandsynligvis begge er skrevet til Cromwell. Det ene er dateret London, 24. august, og er af udgiverne af Henry VIII's breve henført til 1536[16]. Det er et regulært stykke efterretningsarbejde, idet det meddeler, at visse gejstlige misbruger skriftemålet til at drive katolsk propaganda, hvorunder de forsikrer, at kongen, dronningen[17] og alle evangeliske vil blive henrettede i løbet af to år. Det andet brev er skrevet i Compiègne 23. februar 1537[18]. Det er en anbefaling af overbringeren, der er »weil giffin to ye verite«, og som vil orientere om, hvordan kongerne af Frankrig og Skotland har det. Derudover består det i det væsentlige af sarkastiske bemærkninger om paven og »all ye fals simulation and wikit ypocrisy at ringis in papists«. Næste år har han åbenbart igen været i London, idet der i oktober 1538 efter Henry VIII's personlige anvisning udbetales £ 20 til »A captain of Scotland called Bortyke now passing over into France«[19]. Det ser altså ud til, at han ligefrem har samarbejdet med Cromwell i protestantismens tjeneste.

Forbindelsen med Skotland har dog ikke været afbrudt. Der kan måske tvivles om, at han er den »Johannes Borthik miles«, som James V den 27. juli 1535 forlener med et landområde i Wigtown »pro ejus bono servitio«. Men at han er den »D. Joh. Borthuik de Cinerey miles«, der i 1538 figurerer i arvefølgen til baroniet Borthwick, må være klart[20]. Han optræder her som nærmeste arving efter John, søn af den William Lord Borthwick, der altså skulde være hans svigerfader; og 16. september samme år tilskøder denne ham og hans hustru Margaret området Borthwickbrae ved Selkirk[21]. Dette kan måske have forbindelse med planer om at vende hjem, hvad han jo virkelig gjorde et års tid efter.

Som det er fremgået, må hans protestantisme have været af ret militant art, og tilsyneladende har han heller ikke lagt skjul på sine synspunkter efter at være kommet hjem til Skotland. Allerede i 1540 kommer han til at spille en rolle i den begyndende skotske reformationshistorie. Som bekendt kan den skotske reformationskamp ud fra et politisk synspunkt anskues som sidste akt i den århundredgamle rivalisering mellem England og Frankrig om den dominerende indflydelse i Skotland; og da Ralph Sadler i februar 1540 som Henry VIII's gesandt ankom til Edinburgh, var det da også med det dobbelte formål at vinde James V for en antiklerikal kirkepolitik og derigennem at modvirke ærkebiskoppen af St. Andrews, kardinal Beaton's franskevenlige udenrigspolitik. Skønt James V ikke lod sig påvirke, behandlede han dog Sadler med udsøgt høflighed. Bl. a. udpegede han fire af hoffets herrer til at holde ham med selskab under opholdet i Edinburgh. Den ene var ingen ringere end våbenkongen Lyon, den berømte digter Sir David Lindsay of the Mount, hvis kirkekritiske indstilling allerede på det tidspunkt var almindeligt kendt. Endnu 6. januar var hans yderst dristige »Satyre of the Thrie Estaitis« blevet opført for hoffet i Linlithgow. En anden var John Borthwick – et klart vidnesbyrd om den anseelse, han nød ved hoffet, og muligvis også om hans ry for at nære »engelske« synspunkter på kirkepolitikken. Af Sadlers beretning fremgår i hvert fald, at han virkelig har taget sine værtspligter alvorligt og ivrigt søgt at hjælpe ham på enhver måde[22].

Om det nu er Borthwicks optræden ved denne lejlighed, der har gjort udslaget, eller han allerede i forvejen var kompromitteret, får stå hen. I hvert fald var hans synspunkter for farlige til, at kardinal Beaton kunde lade ham gå frit omkring. Allerede et par måneder efter slog lynet ned, idet der 28. maj for den ærkebiskoppelige dom-

stol i St. Andrews fremlagdes et anklageskrift, hvori »Joannes Borthuik, Capitaneus Borthuik wlgariter nuncupatus« sigtedes for kætteri. Han kendtes skyldig, men da han allerede havde reddet sig i sikkerhed i England, måtte man nøjes med at dømme ham til bålet *in effigie*. Dommen fuldbyrdedes samme dag. Det er uden sammenligning denne episode af hans liv, der er bedst kendt, og unægtelig knytter der sig mange ejendommelige omstændigheder til den. Det er en af de få skotske kætterprocesser, vi har et fuldstændigt anklageskrift fra; og vi har endda anklagedes svar på det, idet Borthwick i sit eksil fik fat i en afskrift af det og udarbejdede et detaljeret modskrift med bemærkninger til hvert enkelt punkt. Hvornår dette er skrevet, vides ikke; men det udkom i den første, latinske udgave af John Foxe's berømte »Book of Martyrs« fra 1559, og siden blev det optaget i den engelske udgave af 1563. Men dermed var sagen endda ikke slut. I 1561, da reformationen var indført, fik »Schyrr Ihon Borthuik, of Ceverie, knycht« sagen genoptaget ved den nyvalgte superintendent af Fife's domstol, og denne gang endte den med en højtidelig omstødelse af Beatons dom og fuld oprejsning for Borthwick. Superintendenten var i øvrigt John Winram, der havde været subprior i St. Andrews i den katolske tid, og som selv havde medvirket ved dommen i 1540[23]!

En detaljeret gennemgang af polemikken mellem Borthwick og hans dommere vil ikke være på sin plads her; men som en prøve på hans anskuelser kan nævnes enkelte af de anklagepunkter, hvis rigtighed han selv bekræfter. Han vedstår således at have sagt, at paven ikke har større myndighed end enhver anden biskop eller præst; at aflad er virkningsløs; at paven er simonist; at det skotske folk og dets gejstlighed ikke har den rette tro, og at hans egen er meget bedre; samt at James V burde inddrage kirkegodset, ligesom det er sket i England. Derimod fralægger han sig, at han i 1540 skulde have arbejdet for at udbrede de engelske kætterier i Skotland. England havde jo dengang ikke andet fortrin, end at det havde brudt med paven. Alle de andre katolske kætterier havde man bevaret, og dem har Borthwick naturligvis ikke arbejdet for i Skotland! Med andre ord: Hvad der var sket i England indtil 1540, var efter hans mening ikke nær radikalt nok[24]. – Det bør i øvrigt bemærkes, at han i sin argumentation viser sig særdeles vel bevandret i Bibelen, ligesom han har et ret betydeligt kendskab til kirkefædrene.

Med en kortere afbrydelse under Mary Tudor synes Borthwick i de næste tyve år at have været i engelsk, det meste af tiden endog

i den engelske regerings tjeneste. Dette kaster et interessant lys over hans vurdering af forholdet mellem nationale og religiøse hensyn. Thi vel kan det ud fra hans synspunkt hævdes, at han kun kunde fremme Skotlands sande interesse, nemlig indførelsen af reformationen, ved at bekæmpe den katolske skotske regering; og således kan det naturligvis også hævdes, at han på én gang varetog nationale og religiøse interesser, også når han arbejdede for den engelske regering imod Skotland. Men så må det samtidig huskes, at den engelske Skotlandspolitik i 1540'erne var særdeles hårdhændet, og at Borthwick synes at have medvirket med stor iver, også i tilfælde af krig. Mest påfaldende i begge retninger er vel felttoget i 1544–45, som af skotterne med barsk humor kaldtes »the Rough Wooing«. I 1543 havde man afsluttet traktaterne i Greenwich, hvorved der aftaltes fred mellem England og Skotland og ægteskab mellem den spæde Mary Stewart og den seksårige Edward (VI) Tudor – at indgå, når Mary fyldte ti år. Men kort efter annullerede skotterne traktaterne og fornyede den gamle alliance med Frankrig. I sin harme over det brudte ægteskabslofte sendte Henry VIII i foråret 1544 en hær til Skotland under ledelse af jarlen af Hertford, hvis instrukser gik ud på i så høj grad som muligt at gøre angrebet til et terror-angreb mod »civilbefolkningen«. Hertford syntes ikke om denne opgave, men samtidige engelske opgørelser over ødelæggelserne viser, hvor samvittighedsfuldt han alligevel løste den[25]. Under denne krig er Borthwick særdeles aktiv på engelsk side. Før krigsudbruddet synes han at have optrådt som forbindelsesmand mellem engelskvenlige kredse i Skotland og den engelske regerings repræsentanter i Darlington. De rapporterer, at han viser sig Henry VIII særdeles hengiven, og at han synes fast besluttet på at tjene ham trofast, »howbeit he is a Scot«. I øvrigt mener de, at man kan have megen gavn af ham, idet han også er i stand til at skaffe efterretninger fra det Frankrig, man netop står over for at skulle angribe, gennem sin broder og andre venner der[26]. Under et besøg i London tager Henry VIII ham i fast lønning og sender ham tilbage som vel egnet til at gøre tjeneste »in this enterprise«[27]. Kort før angrebet på Skotland har han åbenbart været i stand til at skaffe oplysninger om svage punkter i Edinburgh Castle's befæstning[28], så det er ikke mærkeligt, at man har tillid til ham og bruger ham i vigtige sendelser[29]. Efter angrebet er det åbenbart blevet rapporteret, at han har gjort god tjeneste »in this voyage into Scotland«, hvorefter Henry VIII beordrer ham til London for at bruge ham andetsteds[30]. – Borthwick synes i denne krig at op-

træde som en særlig variant af den type, man har kaldt »the assured Scots«[31], og som – i mange tilfælde på en kombination af religiøse og politiske motiver – fuldstændig havde skiftet deres sympatier over fra den gamle allierede Frankrig til den gamle fjende England – en vej, som vel efterhånden den overvejende del af den skotske befolkning kom til at gå. For Borthwicks vedkommende er den religiøse motivering blot særlig iøjnefaldende. Hans begreb om, hvad der er i Skotlands nationale interesse, er i virkeligheden helt igennem bestemt af hans religiøse standpunkt.

I maj 1546 dræbtes kardinal Beaton i sit slot i St. Andrews af en lille gruppe engelskvenlige, protestantiske adelsmænd, som derefter holdt slottet besat i fjorten måneder. I denne periode begyndte de og deres tilstrømmende trosfæller i øvrigt at etablere sig som protestantisk menighed med først John Rough, derefter John Knox som fast prædikant. Knox hævder, at David Lindsay, der boede i St. Andrews, var med til at overtale ham til at påtage sig hvervet[32]. At »castilianerne«[33] således var i stand til at trodse regeringen, skyldtes først og fremmest, at de var i stand til ad søvejen at opretholde forbindelsen med England, og det kan derfor ikke undre, at også Borthwick under disse dramatiske forhold har været i St. Andrews. I april 1547 ledsagede han en af lederne, Henry Balnaves, til London i et forsøg på at skaffe øget hjælp[34]. Henry VIII var imidlertid død i januar, og Edward VI's formynderregent, hertugen af Somerset (den tidligere jarl af Hertford) tænkte sig lidt for længe om. I juni-juli ankom en fransk flåde til Skotland. I juli belejredes slottet igen, og 30. juli måtte castilianerne overgive sig, hvorefter de førtes til galejerne i Frankrig.

Borthwick ses ikke at være vendt tilbage til Skotland, heller ikke under det angreb, Somerset iværksatte i september. Men han har i hvert fald stadig nydt regeringens tillid og figurerer jævnligt i lønningsregnskaberne[35]. Efterhånden er man kommet ind på at bruge ham som agent i udlandet, hvad han allerede havde visse erfaringer for fra Henry VIII's tid. I juli 1545 skrev han således en indberetning fra Antwerpen, hvori han diskuterer pålideligheden af rygterne om pavens død. Det sker i et meget fantasifuldt kodesprog, bestående af kombinationer af astrologiske og ornitologiske symboler, der bl. a. giver ham lejlighed til at betegne sig selv som Fugl Fønix – med henvisning til, at han er blevet brændt til aske, men er genopstået af asken i samme skikkelse som før! Han erklærer det i øvrigt for sit faste forsæt at følge pelikanen (Kristus)[36]. Allerede dengang synes

han at have interesseret sig for Danmark, hvis regering han mistænker for at være for venlig over for den papistiske skotske regering. Nu fik han rig lejlighed til at forfølge denne interesse. England befandt sig under Somersets styre i en ret isoleret udenrigspolitisk situation og i fortsat krig med det af Frankrig støttede Skotland. Det var nok umagen værd at forsøge et udspil over for de protestantiske nordiske lande, især da Danmark i kraft af dets kontrol over indsejlingen til Østersøen havde rige muligheder for at begunstige eller hæmme den ret omfattende skotske handel der. Dertil kom, at krigsforholdene havde gjort Nordsøen til et ret usikkert farvand, idet den tids lidet regelbundne søkrigsførelse normalt medførte et vist mål af regulært sørøveri, der også ramte neutrale lande. Der var god grund til at søge at forebygge eventuelle reaktioner fra dansk side. Som skotsk protestant måtte Borthwick skønnes vel egnet til at søge at distancere Danmark-Norge fra det katolske Skotland og udvirke en tilnærmelse til det protestantiske England, og i november 1548 afsendtes han derfor som officiel repræsentant for Somerset i Edward VI's navn [37]. Hans instruks slår stærkt, men naturligvis ikke udelukkende, på det religiøse fællesskab og den deraf følgende fælles udenrigspolitiske interesse; men ud over at påpege dette og det traditionelle venskab mellem folk og dynastier skal han også tilbyde restitution for mulig uret, der ved fejltagelser måtte være tilføjet danske under krigen [38]. – På ejendommelig måde kom Borthwick herved til at konkurrere med sin gamle ven David Lindsay, idet denne i samme måned afsendtes fra den skotske regering. Niels Krag mener endog, at det var rygtet om Lindsays sendelse, der fremkaldte Borthwicks. Lindsays opgave var dels at bilægge sørøveri problemer, dels at sikre skotternes fortsatte adgang til handel her, bl. a. med krigsmateriel, og endelig at anmode Danmark om maritim hjælp i krigen mod England. Hans instruks lod forstå, at alene mindet om, hvordan det gik, når danskerne i fortiden på krigerisk vis hjemsøgte England, vilde være af betydelig effekt [39]!

Ingen af de to sendemænd kan dog have været helt tilfredse med udfaldet af deres rejser. Mest fik Lindsay vel ud af det, idet han i januar 1549 synes at have fået en tilkendegivelse af, at skotske handelsskibe stadig var velkomne i danske havne; men skønt Chr. III's svar er ret velvilligt over for skotterne, vilde han naturligvis ikke gå i krig med England for deres skyld. Krag beretter endog, at Lindsays hjemrejse blev forfulgt af både klimatiske og diplomatiske uheld. Først blev han forsinket af is, og derefter forliste hans skib, så at han

nær havde mistet livet; og da han hen på foråret endelig kom af sted, sendte Chr. III en »minister« med ham, der skulde meddele, at man nu var rede til at udbetale det beløb, Chr. I i sin tid havde pantsat Orkney for, hvorefter man selv ønskede at overtage øerne. Følgen blev en række pinlige forhandlinger, der absolut ikke var i skotternes interesse, om end de jo heller ikke førte til det af Danmark ønskede resultat[40].

Ifølge påtegninger på akterne forebragte Borthwick sit hverv i København i april 1549. Det vides ikke, om han traf Lindsay inden dennes afrejse. Men i hvert fald fik han endnu mindre ud af sin sendelse end Lindsay af sin. Det var kun fem år siden, det var lykkedes Chr. III at skaffe Danmark fred med kejseren efter mere end tyve års spænding og ufred, og når han ikke vilde sætte dette resultat på spil ved at gå med i den schmalkaldiske krig for sine nordtyske trosfællers skyld, vilde han naturligvis endnu mindre kaste sig ud i udenrigspolitiske eventyr for den engelske protestantismes skyld. I det hele taget repræsenterer han og Borthwick næsten helt modsatte måder at fortolke forholdet mellem religiøse og nationale pligter på. Derfor var hans svar også nok venligt, men dog henholdende. Han strakte sig kun til at tilbyde mægling; og så begyndte han endog med at foreslå, at England gav nogle af de besatte skotske støttepunkter tilbage for således at lette fredsforhandlingerne. Det var ikke særlig opmuntrende, og så fortæller Krag endda, at Borthwicks løfte om restitution fremkaldte en sådan tilstrømning af folk med klager over engelsk sørøveri, at han til sidst ikke var i stand til at tage stilling til de enkelte sager, men måtte henvise alle klagerne til en kollektiv henvendelse til den engelske regering; at de her vilde få deres ret, var han til gengæld sikker på. Men inden sagerne kunde komme til behandling, var den engelske regering klar over, at hovedformålet med Borthwicks rejse ikke var opnået, og at skotterne fortsat vilde få lov at handle i Danmark. Dens svar var derfor temmelig afvisende, og resultatet blev en vis misstemning både på engelsk og dansk side[41].

Trods det tvivlsomme udfald er det dog givet, at Borthwick er gået til sin opgave med stor ildhu, ligesom han også undervejs har holdt øjnene åbne for alt, hvad der ellers kunde tjene protestantismens sag. Fra Antwerpen sender han således 7. januar 1549 en plan hjem om udryddelse af papismen ved overførsel af kirkegodset til »gentlemen's hands«. Det fremgår i øvrigt, at han vilde prøve at få Chr. III til at intervenere hos den franske konge til fordel for de fangne castilianere fra St. Andrews[42]. Fra Danmark sender han to breve hjem til Sir

Thomas Smith, der begge med nogen usikkerhed henføres til maj 1549. Med det ene følger et eksemplar af Saxo, og brevet indeholder en begejstret lovtale over dennes sprog og hans oplysninger om den danske og den engelske nations oprindelse. Smith anmodes om, hvis han finder bogen værdig til det, at lade den gå videre til Somersset; og Borthwick har endda overvejet via Somersset at forære den til Edward VI. I øvrigt klager han både på latin og fransk over pengemangel[43].

Hvornår og hvordan han er kommet hjem, er uvist. Den engelske agent John Dymock meddeler 27. april fra Hamburg, at han skal være rejst til Sverige. Det passer ikke særlig godt med, at en oversættelse af hans instruks er påtegnet i København så sent som 26. april; men måske ligger der bag Dymocks ord kun det, at Borthwick ikke som forventet har truffet Chr. III i Kolding og derfor er fulgt efter ham til København med Sverige som næste punkt på programmet[44]. Gustav Vasa nævner 19. december, at et engelsk gesandtskab skal være kommet til Jönköping, men om det er Borthwicks, ved vi ikke[45]. – I virkeligheden går der efter forhandlingerne i København mere end halvandet år, hvor vi praktisk talt intet ved om ham; og da han igen begynder at træde tydeligt frem af kildematerialet, er det karakteristisk nok igen forbindelsen med Danmark, der er skyld i det, idet han nemlig 18.–19. december 1550 får udstedt kreditiv og instruks samt bevilget penge til en ny rejse til Danmark. Denne gang skal han igen påpege det traditionelt gode forhold mellem landene og nødvendigheden af sammenhold de protestantiske nationer imellem; men vigtigst er dog, at han – uofficielt og som på eget initiativ – skal foreslå ægteskab mellem Edward VI's søster, den senere dronning Elizabeth, og prinsen af Danmark (den senere Fr. II). At dette forslag også indebærer et forslag om udenrigs-, handels- og konfessionspolitisk alliance, er naturligvis klart; og skønt man går yderst diskret frem, er det således også klart, at interessen for en tilnærmelse til Danmark stadig er til stede i England, uanset at der i oktober 1549 var sket et kup, hvorved Somersset var blevet styrtet af jarlen af Warwick (den senere hertug af Northumberland). Der udstedtes pas for Borthwick 2. januar, og han er formodentlig afrejst ganske kort tid efter[46].

Som bekendt førte heller ikke denne sendelse til det ønskede resultat. Mærkeligt er det blot, at Borthwick synes at være blevet i Danmark – eller i hvert fald i Østersøegnene – i næsten to år. Først 19. juni 1552 anmoder Edward VI om at få ham hjem igen, og først 30. oktober

1552 udsteder Chr. III den svarskrivelse, han skal have med tilbage[47]. Tilsyneladende har han i mellemtiden optrådt som fast repræsentant for den engelske regering med Østersølandene som område. I september 1551 omtaler *Privy Council's* protokol ham således som »the Kinges Majesties Agent in Danske« (dvs. Danzig), mens marginalnoten lyder »The agent in the Baltic«[48]; og i juni 1552 omtales han to gange som regeringens mand i Tyskland[49].

En del af tiden har han dog været i Danmark. Således er det fra København, han 20. april 1551 skriver det tidligere omtalte brev til sin franske ven Jean Ribault[50]. Han synes her at være ret ivrig efter at forny og forstærke den personlige forbindelse mellem Chr. III og Somerset, hvorved Ribault anmodes om at være ham behjælpelig. Også her indgår den tilstræbte personlige forbindelse i et klart udenrigs- og konfessionspolitisk perspektiv; og skønt det egentlig ser uskyldigt nok ud, set fra et protestantisk synspunkt, *kan* brevet have haft skæbnesvangre følger. Somerset var på dette tidspunkt berøvet enhver reel politisk indflydelse, om end han nu var på fri fod og medlem af *Privy Council*. Men i oktober 1551 lod Northumberland ham påny arrestere og stille over for anklager, der medførte hans dødsdom i december og henrettelse i januar 1552. Et af kronvidnerne imod ham var en fransk lejeofficer ved navn Berteville, der bevidnede, at Somerset havde forsøgt at bestikke ham til at dræbe Northumberland. Berteville og Ribault, der begge var i engelsk tjeneste, synes at have stået hinanden ret nær[51]. Og det har altid været en gåde, hvorfor der blandt de forskellige, mere eller mindre besynderlige, beskyldninger mod Somerset også findes en påstand fra december 1551 om, at han skulde have planlagt et kup mod sine modstandere i samråd med Chr. III[52]!

Edward VI døde 6. juli 1553 og efterfulgtes af sin strengt katolske søster Mary. Det er ejendommeligt at se, at en så udpræget protestant som Borthwick bliver ved at være i regeringens tjeneste og får udbetalt £40 så sent som 29. juni 1554[53]. Men efterhånden som den modreformatoriske kurs skærpedes, måtte hans stilling blive uholdbar. I 1556 dukker han op i den engelsk-skotske flygtningemenighed, der var oprettet i Geneve i 1555, og som senere talte både John Knox og Miles Coverdale blandt sine embedsmænd. Her indgik han 24. februar 1556 sit andet ægteskab med en bretagneserinde ved navn Jane Bonespoir[54].

I 1558 døde Mary Tudor og afløstes af Elizabeth, hvorefter protestanterne kunde vende tilbage. Dette har Borthwick også gjort; i de-

cember 1559 får vi i forbindelse med nogle fransk-skotske intriger at vide, at han er rejst fra London. Det forsikres i den forbindelse, at han er »lyke to be a good gentilmen, all geven of talking of the Scriptures«[55].

I 1560 indførtes omsider reformationen i Skotland. Hvad dette betød for Borthwick, har vi allerede tidligere set. Fra hans sidste år skal kun tilføjes, at han på den skotske kirkes første *General Assembly* i december 1560 udøvede præsentatsret til kirkerne i Aberdour og Fyvie[56]; at den engelske gesandt Thomas Randolph 1.-3. marts 1565 rapporterer til Cecil, at »Olde Captaine Bortewicke is gone to God«[57]; samt at David Calderwood meddeler, at »This worthie Knight ended his age with fulnesse of dayes in St. Andrews[58].

Der vil formentlig let kunne opnås enighed om at tillægge Borthwick forfatterskabet til den i det følgende aftrykte skrivelse. Vel er der ingen underskrift; men der synes at være identitet mellem håndskriften her og i Borthwicks øvrige engelske (skotske) breve. Påtegningen må veje tungt, især når den stammer fra et halvofficielt arkiv som Hatfield-samlingen. Hertil kommer den gennemgående skotske stavemåde. Forkærligheden for latinske citater kan kun styrke antagelsen, ligesom også begejstringen for Saxo og hans omtale af det dansk-engelske stammeslægtskab[59]. – Men er Borthwick forfatteren, må affattelses-tiden snarest placeres efter hans første rejse. Allerede hans kendskab til familieforbindelserne mellem de skandinaviske og nordtyske fyrstehuse peger i den retning, men især det, at han er i stand til at referere udtalelser af Chr. III[60]. Går vi ud fra, at Chr. III's yngste datter Dorothea skal være seks år gammel[61], føres vi endog helt hen til 1552. Men hertug Magnus af Mecklenburg, der døde 28. januar 1550, anses for stadig at være i live[62]. Da hans død vel må antages at være kendt i England efter to års forløb, må Dorotheas alder være unøjagtigt opgivet. Vigtigst er det i den forbindelse, at hele skrivelsen som forslag betragtet vilde være ret meningsløs efter Borthwicks afrejse i januar 1551, idet sendelsen simpelt hen realiserer den plan, der forelægges i skrivelsen. Ifølge engelske kilder var Albert Knoppert i England i november-december 1550[63], og vi føres således til et tidspunkt efter Knopperts ankomst til England i efteråret 1550, men før Borthwicks afrejse i januar 1551. – Men når skrivelsen i den grad foregriber den plan, som realiseredes med rejsen umiddelbart efter, og når alting tyder på, at Borthwick selv har skrevet den, så må det også være rimeligt at slutte, at han selv var planens ophavsmand, og at

han med dette memorandum har forelagt den for regeringen. Det er jo simpelt hen en udfoldelse af den kongstanke om samling af de protestantiske kræfter imod den truende modreformation, som han åbenbart har kæmpet for både på den engelske regerings og på egne vegne. Og i hele sin fantasifulde udenrigs- og konfessionspolitiske strategi er der vel heller ikke mange, planen vilde passe bedre til end netop denne kampivrige og vidt berejste mand, der i sin person forenede lejesoldatens, hofmandens, diplomatens og reformatorens funktioner – den farverige eventyrer, der netop i sin omtumlede og dramatiske skæbne viste sig som en ægte repræsentant for kompromisløs skotsk, reformatorisk bibelfromhed.

Den følgende tekst er fremstillet på grundlag af privat fotokopi, tilstillet fra arkivet på Hatfield House. Originalens arkivbetegnelse er »Cecil Papers 167/126«. Mikrofilm findes i British Museum (M. 485/44). Om *Historical Manuscripts Commission's* registrering se note 1–2. – I forhold til manuskriptet er følgende justeringer sket: Forkortelser er opløste, og brugen af i og j samt u og v er tilpasset moderne skik, hvilket også gælder brugen af store bogstaver samt tegnsætningen. Indledende Ff er opfattet som F. I visse tilfælde er sammenskrivning af ord markeret med apostrof. For noternes biografiske stof henvises der generelt til almindelige biografiske og genealogiske opslagsværker[64]. – Teksten er kritisk gennemset af professor Gordon Donaldson, University of Edinburgh, der også har bevidnet, at stavemåden er næsten rent skotsk. For eventuelle fejl hæfter jeg dog selv. Teksten offentliggøres med tilladelse fra The Marquess of Salisbury.

“Capten bortwick’s discourse”

Fol. 126 a:

- 1 The godlie mydwaiis to the union of the Christien kingis preparit by
the providence of God to be the elekkit instrumentis nat onlie to plant
Goddis word in their dominions and realmes bot also to be refuge and
ayid to the afflikkit congregacione and assurit scheippe fald to the
5 dispisit and persecutit flok:

The frist is uniformite of religione that the kingis majestie our souvereane and the Christien king of Denmark equally professis with all their confiderat frendis and at this present tyme hes mony favoures in all realmes provincis and cuntreiiis.

- 10 The secund is the natural fraternite and kyndnes at hes beyne betwix
the two nations as testifieiis the Dence annales callit Saxo Grammaticus
in eloquent and facund Latin who Dan and Angoul war two breder,
which gaef the namis to the two realmes Angland of Angoul and Denmark
of Dan, and war so confiderat at they and their
15 posteretei schold succour, ayid, and supple on to the utheir.

- Thridlie the situacione and vicinite of the realmes as Ingland to Irland
and Scotland, Orkney and Scheitland to Norvaige and Denmark,
Swaden, Pomerland, Spruceland, almost of natural neceseite every
one schuld defend other as membres of the hoil body, quia virtus
20 unita forcior est seipsa dispersa. And yf it so be at one of theis realmes
be separat from the utheris the danger redundis to all. Res tua tunc
agitur paries cum proximus ardet.

- Ferdlie the commoditeiis of atheir of the realmes as of Ingland cloth,
wol, tyne, leid, of Denmark, Swaden, and Norvaige silwer, lynt, pik,
25 terre, irne, with sindry uther comoditeiis. Also yf we wald mak
preparacione for warre we ma have better men for our pourpos, both
hors and fut with harnois and wapynnis, vitalis, and thois at favouris
our religione and cuntre.

- Fiftlie the hol commoditeiis of the Sonde or Baltique Sea. Thay nedit
30 nat lat pas no popis nacione bot ma have the hoil commoditeiis at
Flandars, Braban, Howland, Sealand hes of the eist cuntreiiis, which
mycht be transportit and mak the staple at London, and the commodi-

teiiis at Anthtwerp hes of Ingland mycht be transportit to Hambroch
and Breme. Also I knaw no kingis at war able to have sich strenth
35 on the sea as the kingis majestie, the king of Denmark, Swaden,
Hambroch, Lubecque, and Breme, and their puissance war unit
togidder, and Scotland of necessite wald be compellit to unie them
selves. Thay ma nat weil leif without the merchandise of th'est cun-
treiis.

40 Sextlie the godlie frendschip of Christien princes at adheres and ar
confiderat with the king of Denmark: The yung kingis of Denmark
and Swaden ar seistiris children. The duck and grit maister of Spruce
the king of Denmarkis brotheir of law, which governis the king of
Pol. The duckis of Pomerland his cousing and confiderat. Duck Henry
45 of Maglebroch eldest sonne brotheir of law to the king of Denmark.
Duck August of Saxon sonne of law to the king of Denmark. The
duckkis of Lunbroch brether to the quene of Denmark.

Fol. 126 b:

1 The grave of Emdein with hir breder of Aldeinburgh couings to the
king of Denmark. The sex Wandail townnis obidient and confiderat
with the said king. Orkney and Scheitland and all the Hebreides
umquhil of Denmark.

5 The instrumentes at God hes preparit to renew the ald confederacione
betwix the two most Christien kingis:

The king of Norwaige, prince of Denmark, equal in religione and
aige with my Lady Elizibeth Grace.

Hertik Hans of Holstar, eldest nixt the king, on wyis and mychty
10 prince, yit on bachleir.

The king hes on uther sonne neir the aige of the kingis majestie our
maister, to whom he baris one grit luff and favour. Also his grace hes
on douchter of sex yearis old.

And if it ma please the king majestie to send bowis or avowis or of his
15 majestie clothis theis lital thingis wald nuris frendschip in this tender
aige, and as for my travell and labouris I schalbe reddy ony tyme
when it schall please the most honorable consal to command me.

And as onderstande by Doctor Albert Hertik Olave the kingis brother
 hes mariit th'emperouris nepce duches of Milan and Loren, which is
 20 King Christol douchter, to whom the said Olave is cousin germaine,
 brederis children. The king of Denmark ma persaif sum thing in this
 mater and hes maid provision all reddy as schall be knawin by his
 proceedings.

The opinione at the kingis grace of Denmark heddd when he knew
 25 the princes of Scotland was transportit to France: Persaving at the
 last King Francoys wes of one humaigne and liberal natur, nonbstant
 throch consail he annexit the duche of Breteingnie to the realme of
 France which was promisit to the secund sonne at schold com of the
 raice of Breteingnie. Rychtso the duck of Savoy being oncle to the said
 30 king nonbstant by his consail he tuk Savoy, Braise and Piedmont
 because the said duck wald have resavit the conte of Ast at th'empe-
 roris handis, because the duk of Savoy hed mariit the emprices seister.
 It apperis at Lucan had resson when he wrait: Nulla fides regni est
 usque potestas impaciens consortis erit. Now mark what we ma think
 35 of Scotland, considering the Franche king hes eich forteress in that
 realme, and all this is com to pas by the wiktiness of theis we call men
 of Chirch throch their particuleir riches. Bot what policeiis they be
 wirkin now it wilbe knawin with the tyme. God keip the king majestie
 and his most Christien consail with all Christien princis.

[1] Calendar of the Manuscripts of the Most Hon. the Marquis of Salisbury . . .
 ed. The Royal Commission of Historical Manuscripts, 24 bind (London 1883–
 1976) ; i almindelighed betegnet som HMC 9: Salisbury (Cecil) : I–XXIV.

[2] HMC 9: Salisbury (Cecil) : IV (1892), s. 82.

[3] F. eks. af John Lee i *The Bannatyne Miscellany*, I, ed. Walter Scott (Edin-
 burgh 1827), s. 253–4; David Laing i *The Works of John Knox*, ed. David Laing
 (2. udg., Edinburgh 1895), I, s. 533–4; Christina Hallowell Garrett: *The Marian*
Exiles (Cambridge 1938, genoptr. 1966), s. 101; John Knox's *History of the Reforma-*
tion in Scotland, ed. William Croft Dickinson (London 1949), II, s. 369. Se også
 notestoffet i *The Register of the Minister Elders and Deacons of the Christian Con-*
gregation of St. Andrews, ed. David Hay Fleming, I (Edinburgh 1889), s. 89–91,
 98–9, 104.

[4] Se f. eks. *The Register of the Great Seal of Scotland*, edd. John Maitland
 Thomson & James Balfour Paul (herefter kaldet RMS), III (Edinburgh 1883), nr.
 1826 (s. 406) ; IV (1886), nr. 1974 (s. 512).

[5] Herom synes der at være enighed mellem Lee, Laing, Hay Fleming og Gar-

rett, der alle regner William for at være 3. Lord Borthwick; og skønt Dickinson betegner hans fader som William, 4. Lord Borthwick, synes der kun at være tale om en forskel i nummerering.

[6] Se *The Scots Peerage*, ed. Sir James Balfour Paul, II (Edinburgh 1905), s. 109 – hvor der også spores et vist forbehold over for den traditionelle opfattelse m. h. t., hvem der var hans fader.

[7] RMS, III, nr. 1826 (s. 406).

[8] James Maitland Anderson: *Early Records of the University of St. Andrews* (Edinburgh 1926), s. 99, 204; jfr. Annie I. Dunlop: *Acta Facultatis Artium Universitatis Sanctiandree 1413–1588* (Edinburgh 1964), s. 301. Således også A. F. Mitchell i John Gau: *The Richt Vay to the Kingdom of Heuine*, ed. A. F. Mitchell (London 1888), s. x–xi.

[9] Til tider synes udtrykket determinere ganske vist kun at være blevet brugt om en del af den eksaminationsproces, der førte frem til baccalaureus-graden; men i så fald brugtes det altid om den vigtigste del, og man regner derfor med, at det både er blevet brugt om denne og om hele processen. Se herom Dunlop: *Acta*, s. xci; Robert Kerr Hannay: *The Statutes of the Faculty of Arts and the Faculty of Theology at the Period of the Reformation* (St. Andrews 1910), s. 39–40; R. G. Cant: *The University of St. Andrews* (Edinburgh 1946), s. 18.

[10] Om hovedreglen se Hannay: *Statutes*, s. 35, 87–8. Men rent bortset fra, om denne overholdtes (se herom Anderson: *Early Records*, s. xxiv–xxv), så var der den indbyggede usikkerhed, at universitetsåret regnedes fra oktober, dekanatsåret fra november og rektorsåret fra marts (Hannay: *Statutes*, s. 41; Dunlop: *Acta*, s. xc, nt. 6). Til overmål kompliceres sagen for en moderne læser derved, at kalenderåret i Skotland indtil 1600 regnedes fra 25. marts!

[11] *The State Papers and Letters of Sir Ralph Sadler*, ed. Arthur Clifford, I (Edinburgh 1809), s. 19, 22; jfr. *Letters and Papers . . . of Henry VIII* (herefter kaldet LP), XV (London 1897), nr. 248 (s. 88–9).

[12] William Forbes-Leith: *The Scots Men-at-Arms and Life-Guards in France* (Edinburgh 1882), I, s. 32; II, 203–5.

[13] Sst., II, s. 111–32. De navneformer, der er taget i betragtning, er i kronologisk rækkefølge: Bourthie (4 gange), Borthie (2 gange), de Berthuis, de Berthuie, de Borthuis, de Bourthie, Bourthuis (2 gange), (de) Borthuys (7 gange). Der kan næppe være tvivl om, at det drejer sig om den samme mand i alle tilfælde.

[14] Public Record Office, S. P. 70/147, fol. 30 a-b + 31 b, af arkivet registreret som G. Borthwyk to M. Jehan Ribault, 20. 4. 1551 (om forbogstavet se videre i note 16). Jfr. stavemåderne Baltique og Lubecque i Hatfield-manuskriptet (fol. 126 a, linje 29 og 36).

[15] LP, IX (1886), nr. 395 (s. 131).

[16] British Museum, Cotton, Cleopatra E IV, fol. 127, jfr. LP, XI (1888), nr. 355 (s. 144). – LP's udgivere tolker underskriftens forbogstav som et D, mens British Museums katalog (*A Catalogue of the Manuscripts in the Cottonian Library* (1802), s. 591 (nr. 65)) forsigtigt gætter på G; sml. ovenfor under note 14. En sammenligning med autentiske Borthwick-breve (f. eks. Public Record Office, S. P. 68/3, s. 755 og 757, jfr. *Calendar of State Papers, Foreign, Edward VI*, ed. W. B. Turnbull (London 1861), nr. 158–9 (s. 36)) viser dog uden for al tvivl, at underskriften er hans, og at det blot drejer sig om et overdådigt flot svunget J.

[17] Altså Anne Boleyn!

[18] Public Record Office, S. P. 1/116, s. 104–5; her refereret og citeret efter LP, XII, 1 (1890), nr. 496 (s. 233). Også her tolkes forbogstavet af LP som et D. I begge brevene slår det skotske præg tydeligt igennem i stavningen, og i det sidste fremgår det også af indholdet, at afsenderen er skotte.

[19] LP, XIII, 2 (1893), nr. 1280 (s. 535).

[20] RMS, III, nr. 1493 (s. 331); nr. 1826 (s. 406). I indexet (s. 792) anføres begge henvisningerne under »Borthwick de Cinerey, D. Joh., miles«. nr. 1493 dog kun med spørgsmålstegn. Hay Fleming (Register of . . . St. Andrews, I, s. 89, nt. 2) tager identiteten for givet.

[21] The Scots Peerage, II, s. 109.

[22] Se note 11.

[23] Register of . . . St. Andrews, I, s. 89–104, jfr. St. Andrews Formulare 1514–1546, edd. Gordon Donaldson & C. Macrae, II, s. 225–7 og John Herkless og Robert Kerr Hannay: The Archbishops of St. Andrews, IV (Edinburgh 1913), s. 225–6 (anklage, dom og omstødelse af dommen); Edward Hall: Henry VIII, ed. Charles Whibley (London 1904), II, s. 316–20 (anklage og dom i engelsk oversættelse); John Fox: Rerum in Ecclesia gestarum, quæ postremis et periculosis his temporibus evenerunt . . . commentarii (Basel 1559), s. 166–79, og Actes and monuments of these latter and perillous dayes . . . (London 1563), s. 574–86 (anklage, dom og modskrift på hhv. latin og engelsk; sidetallene efter Laings Knox, I, 533–4); The Acts and Monuments of John Foxe, ed. George Townsend, V (Genoptr. New York 1965), s. 607–21; The Bannatyne Miscellany, I, s. 255–63 (anklage, dom og omstødelse af dommen). Jfr. LP, XV, nr. 714 (s. 334–5).

[24] På dette punkt har Borthwick åbenbart været ganske enig med John Knox, jfr. f. eks. Dickinsons Knox, I, s. 82.

[25] A Source Book of Scottish History, edd. William Croft Dickinson, Gordon Donaldson & Isabel A. Milne, II (London 1963), s. 132–5.

[26] Suffolk, Tunstall og Sadler til Privy Council fra Darlington, 28. 12. 1543 (Hamilton Papers, ed. Joseph Bain, II (Edinburgh 1892), nr. 145 (s. 245), jfr. LP XVIII, 2 (1902), nr. 522 (s. 275)). Suffolk til Privy Council fra Darlington, 11. 2. 1544 (Hamilton Papers, II, nr. 168 (s. 279–80), jfr. LP XIX, 1 (1903), nr. 103 (s. 55)).

[27] Suffolk og Paget til Hertford fra Westminster, 22. 3. 1544 (HMC 9: Salisbury (Cecil): I, nr. 119 (s. 28), jfr. LP XIX, 1, nr. 234 (s. 126)).

[28] Hertford, Tunstall, Llandaff og Sadler til Henry VIII fra Newcastle, 1. 4. 1544 (Hamilton Papers, II, nr. 200 (s. 319), jfr. LP XIX, 1, nr. 283 (s. 181)).

[29] Samme til samme fra Newcastle, 6. 4. 1544 (Hamilton Papers, II, nr. 204 (s. 323), jfr. LP XIX, 1, nr. 297 (s. 190)).

[30] Privy Council til Hertford, 27. 5. 1544 (Hamilton Papers, II, nr. 249 (s. 395), jfr. LP XIX, 1, nr. 589 (s. 359)). Hertford til Privy Council fra Darlington, 1. 6. 1544 (Hamilton Papers, II, nr. 252 (s. 397), jfr. LP XIX, 1, nr. 612 (s. 389)).

[31] Se f. eks. M. H. Merriman: »The assured Scots«, Scottish Historical Review, XLVII (Aberdeen 1968), s. 10–34.

[32] Dickinsons Knox, I, s. 82.

[33] Således kaldtes drabsmændene og deres tilhængere, fordi de holdt til på slottet (the Castle).

[34] Henry Balnaves til Somerset fra Berwick, 18. 4. 1547 (Laings Knox, III,

s. 419–20, jfr. *Calendar of State Papers Relating to Scotland and Mary, Queen of Scots*, I, ed. Joseph Bain, (Edinburgh 1898), nr. 14 (s. 6)). Adam Otterburn til enkedronning Marie af Skotland fra London, 29. 4. og 17. 5. 1547 (*The Scottish Correspondence of Mary of Lorraine, 1543–1560*, ed. Annie I. Cameron (Edinburgh 1927), s. 182, 184).

[35] *Acts of the Privy Council of England*, ed. John Roche Dasent (herefter kaldet APC), II (London 1890), s. 106 (7. 7. 1547); 114 (12. 8. 1547); 172 (21. 2. 1548).

[36] LP XX, 1 (1906), nr. 1240 (s. 616–17).

[37] APC II, s. 227 (5. 11. 1548).

[38] Anbefalingsskrivelse og instruks (så vel i latinsk original som i tysk oversættelse) i Rigsarkivet (herefter kaldet RA), TKUA England, A II 8, jfr. William Dunn Macray: »Report on the Royal Archives of Denmark«, *The Forty-Fifth Annual Report of the Deputy Keeper of the Public Records* (London 1885), Appendix II, nr. 1 (herefter kaldet Macray: First Report), s. 21. – Det er sandsynligvis Borthwicks egen – meget ordrige og blomstrende – latinske tale over instruksens, der findes i Corpus Christi College, Cambridge (MS 113, nr. 45 (s. 329–40)), jfr. Montague Rhodes James: *A Descriptive Catalogue of the Manuscripts in the Library of Corpus Christi College, Cambridge*, I (Cambridge 1912), s. 251).

[39] Anbefalingsskrivelser for Lindsay i RA, TKUA Skotland, A I 1 og A II 3, instruks i A II 3, jfr. William Dunn Macray: »Second Report on the Royal Archives of Denmark«, *The Forty-Sixth Annual Report of the Deputy Keeper of the Public Records* (London 1886), Appendix II, nr. 1 (herefter kaldet Macray: Second Report), s. 62. Krag's beretning om de to sendelser og deres umiddelbare følger i Nicolai Cragii *Annalium Libri VI* (København 1737), s. 313–21, og Niels Krag og Stephan Stephanus: *Den Stormægtigste Konge Kong Christian den Tredie ... Hans Historie*, I (København 1776), s. 321–9.

[40] Latinsk og tysk koncept til Chr. III's svar til Lindsay i RA, TKUA Skotland, A II 3, jfr. Macray: Second Report, s. 62.

[41] Forskellige koncepter til Chr. III's svar i RA, TKUA England, A II 8, jfr. Macray: First Report, s. 21. Latinsk afskrift og engelsk oversættelse af svaret i Corpus Christi College, Cambridge (MS 105, nr. 35–6 (s. 335–42)), jfr. M. R. James: *Catalogue*, I, s. 204). Begge disse manuskripter er af ærkebiskop Cranmer påtegnet med Borthwicks navn.

[42] Public Record Office, S. P. 68/3, s. 553–6; her refereret og citeret efter Cal. St. Pap., Foreign, Edw. VI, nr. 115 (s. 27). Som underskrift optræder den ejendommelige (og ejendommeligt tegnede) navneform Batoryk; hvilket får Cal. St. Pap. til at vedføje identifikationen et spørgsmålstegn; men ud fra sammenhængen må det næsten være ham.

[43] Public Record Office, S. P. 68/3, s. 755–8, jfr. Cal. St. Pap., Foreign, Edw. VI, nr. 158–9 (s. 36). – Det turde ikke være umuligt, at det var det omtalte eksemplar af Saxo, der i 1872 registreredes af Historical Manuscripts Commission som tilhørende jarlen af Devon og bærende Cranmers signatur (HMC 2: 3rd R. (1872, genoptr. 1895): Devon, s. 216). Som det fremgår af note 41, er også andet materiale vedrørende Borthwicks sendelse havnet hos Cranmer. Sir Thomas Smith var en af Somersets mænd og blev revet med i hans fald i oktober 1549. Det kan vel tænkes, at bogen på det tidspunkt endnu ikke var nået frem til Somerset, og at Cranmer i stedet har overtaget den.

[44] Cal. St. Pap., Foreign, Edw. VI, nr. 140 (s. 32). En mellemliggende rejse til Sverige er næppe tænkelig. Endnu 31. 3. synes Gustav Vasa at regne med, at han er i København, og ved intet om, at han skulde komme til Sverige (Konung Gustaf den Förstes registratur, XX, ed. Joh. Ax. Almquist (Stockholm 1902), s. 127).

[45] Sst., s. 364–5. – At Privy Council under 13. 12. 1549 bevilger £100 til Borthwick, kan næppe tages som bevis for, at han ikke har været i Sverige på det tidspunkt, idet de netop skal udbetales gennem mellemmand APC II, s. 365).

[46] APC III (1891), s. 181. Kreditivet i RA, TKUA England, A II 8, jfr. Macray: First Report, s. 22. Instruksen findes, så vidt vides, ikke i Danmark, men derimod i flere afskrifter i British Museum, således Sloane 2442, fol. 27 a–b (formodentlig den ældste); Harley 353, fol. 38 a–40 b; Add. MSS. 5935, fol. 86 b–88 b. Endvidere er den excerperet i Burney 390, fol. 38, og parafraseret i Cotton, Nero B III, fol. 119 a–b (aftrykt i John Gough Nichols: Literary Remains of King Edward the Sixth (London 1857), II, s. 297–9, note 2). Om passet se John Strype: Ecclesiastical Memorials, II, 1 (Oxford 1822), s. 433.

[47] Hjemkaldelsen i RA, TKUA England, A II 8, jfr. Macray: First Report, s. 22. Chr. III's svarskrivelse på Hatfield House, jfr. HMC 9: Salisbury (Cecil): I, nr. 399 (s. 100); trykt i Samuel Haynes: A Collection of State Papers, (London 1740), s. 129.

[48] APC III, s. 365.

[49] APC IV (1892), s. 76 (12. 6. 1552), 85 (19. 6. 1552).

[50] Se note 14. Ribault er formodentlig identisk med den franske protestant og søfarer Jean Ribaut, der var født i Dieppe ca. 1520, og som blev dræbt i kamp med spanierne i Florida 1565 (Nouvelle Biographie Générale, XLII (Paris 1866), sp. 113–114.

[51] J. G. Nichols: Literary Remains, II, s. 217, note 4, og 375, note 1, jfr. APC III, s. 486.

[52] Anonym til »young Mr. Throckmorton«, dec. 1551 (Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Elizabeth 1601–1603; with Addenda 1547–1565 (London 1870), nr. 84 (s. 410)).

[53] APC V (1892), s. 48. – Under 25. 6. 1554 udbetales der i øvrigt £ 50 til Henry Balnaves (s. 46).

[54] »Livre des Anglois«, ed. A. F. M[itchell] (Edinburgh 1855)], s. 8, 14; Charles Martin: Les Protestants Anglais réfugiés à Genève au temps de Calvin 1555–60 (Geneve 1915), s. 332, 337.

[55] Cal. St. Pap. Scotl., I, nr. 602 (s. 278), jfr. Haynes: State Papers, s. 215.

[56] David Calderwood: The History of the Kirk of Scotland, edd. T. Thomson & David Laing, II (Edinburgh 1843), s. 46.

[57] Cal. St. Pap., Scotl., II (1900), nr. 153 (s. 134).

[58] Calderwood: History, VIII (1849), s. 146.

[59] Fol. 126 a, linje 11–15.

[60] Fol. 126 b, linje 24 ff.

[61] Fol. 126 b, linje 13.

[62] Fol. 126 a, linje 44–5.

[63] Fol. 126 b, linje 18. Jfr. Cal. St. Pap., Foreign, Edw. VI, nr. 260 (s. 62), nr. 266 (s. 64); APC III, s. 166, 238; Strype: Ecclesiastical Memorials, II, 1, s. 432–3. Tilsyneladende findes Edward VI's breve til Chr. III i forbindelse med denne sendelse ikke i RA. Det er formodentlig derfor, man i Danmark ikke plejer at regne med,

at Knoppert har været i England før 1551 (se f. eks. Dansk biografisk Leksikon XII (1937), s. 563-4).

[64] I første række Allgemeine deutsche Biographie (Leipzig 1875 ff.), Dansk biografisk Leksikon (København 1933 ff.), Dictionnaire de Biographie Francaise (Paris 1933 ff.), Svenskt biografiskt lexikon (Stockholm 1918 ff.) og J. P. F. Königsfeldt: Genealogiske Tabeller over europæiske Fyrstehuse i Middelalderen og den nyere Tid, ed. T. B. Cold (København 1910).

(Noter til »Capten bortwick's discourse« – anføres med linjenummer):

(Fol. 126 a:)

[11-15] Jfr. Saxonis Gesta Danorum, I, edd. J. Olrik & H. Ræder (København 1931), s. 10.

[21-2] Jfr. Horats' epistler, I, 18, vers 84: Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet (Oscar Arlaud: Bevingede Ord (København 1906), s. 85).

[33] Originalen har muligvis »Anptwerp«.

[41-2] Hertug Christian (Chr. III) ægtede i 1525 Dorothea (1511-71), datter af hertug Magnus af Sachsen-Lauenburg og Catharina af Braunschweig-Wolfenbüttel. Hendes søster Catharina (1513-35) blev i 1531 gift med Gustav Vasa. Med »The yung king« må der således menes Fr. II (1534-88) og Erik XIV (1533-77).

[42-3] Markgrev Albrecht af Brandenburg-Ansbach (1490-1568), der fra 1511 var højmaster for Den tyske Orden, omdannede i 1525 ordensstaten til hertugdømmet Preussen, som han tog til len af sin morbroder, kong Sigismund I af Polen. I 1526 ægtede han Dorothea (1504-47), Fr. I's datter af første ægteskab med Anna af Brandenburg (1487-1514), dvs. Chr. III's søster.

[44] Det er uklart, på hvilket grundlag der regnes med slægtskab mellem Chr. III og hertugerne af Pommern. Ganske vist var hertugerne Barnim XI (1501-73) og Philipp (1515-60), der efter arvdelingen 1532 regerede hver sin del af Pommern, henholdsvis broder til og brodersøn af Fr. I's anden hustru, dronning Sophie (1498-1568), som han ægtede 1518. Hun var imidlertid kun stedmoder til Chr. III, idet både han og Dorothea var født i ægteskabet med Anna af Brandenburg.

[44-5] Hertug Heinrich af Mecklenburgs ældste søn var Magnus, hertug af Mecklenburg og biskop af Schwerin (14. 7. 1509-28. 1. 1550). Han ægtede i 1543 Elisabeth (1524-86), der var datter af Fr. I og Sophie af Pommern – og altså halvsøster til Chr. III.

[45] Originalen har »some« i st. f. »sonne«.

[46] Chr. III's ældste datter Anna (1532-85) ægtede i 1548 hertug (fra 1553 kurfyrst) August af Sachsen (1526-86).

[47] Foruden søsteren Catharina (se til linje 41-2) havde dronning Dorothea tre andre søstre og en broder, Franz (død 1581).

(Fol. 126 b:)

[1] Det lader sig ikke afgøre, om originalen har »Emdein« og »Aldeinburgh« eller »Emdem« og »Aldem«-. – Grevinde Anna af Østfriesland (1501-75) var datter af grev Johann XIV af Oldenburg (død 1526) og Anna af Anhalt. Hendes brødre var greverne Johann XV (død 1548), Georg, Christopher (død 1566) og Anton I (død 1573). De var næstsøskendebørn af Chr. III, idet Johann XIV's fader Gerhard var broder til Chr. I.

[2] »De vendiske byer« var en traditionel hanseatisk betegnelse for de med

Lübeck nært forbundne byer Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald, Hamburg og Lüneburg (Der grosse Brockhaus, 16. udg., XII (1957), s. 453).

[7] Fr. II havde netop i 1548 været på hyldningsrejse til Oslo. – Han var født 1. 7. 1534, mens Elizabeth var født 7. 9. 1533.

[9–10] Hertug Hans (den Ældre) af Slesvig og Holstein (1521–80) var Fr. I's næstældste søn og ældste søn af ægteskabet med Sophie af Pommern.

[11–12] Chr. III's næstældste søn var hertug Magnus (1540–83), senere biskop af Øsel og Kurland. Edward VI var født 1537.

[13] Chr. III's yngste datter var Dorothea (1546–1617), senere hertuginde af Braunschweig og Lüneburg.

[14] Det har ikke været muligt at finde en overbevisende fortolkning af linjens slutning. Det 4. sidste ord kan måske læses »wowis«.

[15] Originalen har »clotthis«. Det første »t« er i orig. hævet over linjen.

[18] Albert Knoppert (død 1576), nederländer, dr. jur., ansattes i 1549 som professor ved Københavns universitet. Han brugtes meget af regeringen i diplomatiske sendelser. Jfr. note 63.

»Hertik Olave« må være Chr. III's broder hertug Adolph af Slesvig-Holstein-Gottorp (1526–86). Selv i nordiske kilder kan de to navne ligne hinanden til forveksling (i et brev af 16. 4. 1549 kalder Gustav Vasa ham således Aloff, se Gustaf I's registratur, XX, s. 167), og engelske agenter har betydeligt besvær med hans navn. I 1543 kalder George Everat ham for Olphe (LP XVIII, 2 (1902), nr. 152 (s. 80)), og John Dymock synes grebet af forvirring både m. h. t. navne og personer, når han i marts 1549 »retter« en tidligere oplysning med erklæringen: »The Duke of Holstein is named *Hans*, not *Ollof*« (Cal. St. Pap., Foreign, Edw. VI, s. 33).

[19–23] Allerede i april 1549 var det kendt, at hertug Adolph under sit ophold ved kejserhoffet havde forelsket sig i Christine (1521–90), der var datter af den fangne Christiern II og kejserens søster Elisabeth og nu enkehertuginde af både Milano og Lorraine. Igennem adskillige år bestormede Adolph hende med ægteskabstilbud, men altid forgæves. Det enese, han opnåede, var at vække uro og misfornejelse hos både Gustav Vasa og Chr. III, der da også menes at have forhindret, at det kom til ægteskab. Se Julia Cartwright: *Christina of Denmark* (London 1913), s. 325, 327–8, 387, 402; Georg Landberg: *De nordiska rikena under Brömsebroförbundet* (Uppsala 1925), s. 195; Svend Cedergreen Bech i John Danstrup & Hal Koch: *Danmarks Historie*, 2. udg., VI (København 1970), s. 247.

[25] I august 1548 overførtes den knapt seksårige Mary Stewart til Frankrig, dels for at sikre hende mod de utrygge forhold i Skotland og dels for ved hendes tilknytning til det franske hof at befæste forbindelsen mellem Skotland og Frankrig. Bl. a. bestemtes det, at hun skulle ægte den franske kronprins Francois eller Frans (1544–60), den senere Frans II.

[26] Frans I døde 31. 3. 1547.

[27–9] Da den senere Frans I i 1514 ægtede prinsesse Claude af Frankrig, fik han derved også den reelle magt over hertugdømmet Bretagne, som hun havde fået ved arv. Skønt hun ved sin død i 1524 søgte at sikre dets beståen som selvstændigt hertugdømme, indlemmede han det i Frankrig i 1532 (Grand Larousse encyclopédique, II (Paris 1960), s. 361).

[29–32] Hertug Karl III af Savoyen (1486–1553) var morbroder til Frans I og ved sit ægteskab med Beatrice af Portugal svoger til kejser Karl V's dronning Isabella. Efter i mange år at have holdt sig neutral i de valois-habsburgske stridigheder

modtog han i 1531 grevskabet Asti som len af kejseren, hvilket gav Frans I anledning til i 1536 at angribe og fratage ham en stor del af hans besiddelser.

[33–4] Jfr. M. Annaevis *Lvcanvs: Bellum Civile I*, edd. Pierre Wuilleumier & Henri le Bonniec (Paris 1962), s. 31 (vers 93–4): *nulla fides regni sociis, omnisque potestas impatiens consortis erit*.

[35–6] Efter det engelske angreb på Skotland i 1547 havde Frankrig til stadighed tropper stående der. Det var ikke mindst utilfredsheden med den franske dominans, herunder også den franske infiltration i den civile administration, der efterhånden fik stemningen i Skotland til at svinge over til England.